

1. Jób a patriarchové – 2. Jóbovo bohatství a dobročinnost – 3. Satan a Jób – 4. Jóbovo utrpení – 5. Čtyři přátelé – 6. Jóbovi je opět požehnáno

1. Jób a patriarchové

Jób, nejzbožnější příslušník nežidovského plemene, jaký kdy žil,¹ jeden z mála lidí, jimž přidělen byl čestný titul „služebník Boží“;² byl příbuzensky spřízněn s Jákobem hned ze dvou stran. Jednak byl vnukem Jákobova bratra, Ezaua, a zároveň zetěm samotného Jákoba, neboť jeho druhou ženou se stala Dína.³ Jednoznačně si zasloužil stát se členem patriarchovy rodiny, neboť byl dokonale přímý, bál se Boha a vystříhal se zla. Kdyby se neodchýlil od podřízení se Boží vůli v čase velké zkoušky, jíž byl podroben, a kdyby nereptal proti Bohu, jméno jeho by nepochybně připojeno bylo v modlitbách ke jménu Božímu a lidé by se modlili k Bohu Jóbovu stejně často, jako se modlí k Bohu Abrahamovu, Izákovu a Jákobovu. Na rozdíl od posledně zmíněných tří otců však nebyl shledán dostatečně nezdolným a neochvějným, a tak Jób ztratil čest, kterou jej Bůh chtěl počtít.

¹ DR 2, 4; viz též zde pozn. 4.

² ARN 43. 121. Zde je uvedeno celkem osmnáct subjektů, jimž Bůh udělil titul „služebníka Svého“: Abraham, Jákob, Izrael, Mesiáš, Mojžíš, Jozue, Káleb, David, Izajáš, Eliakim (*Izajáš* 22, 2), Jób, Daniel, Chananjáš, Míšael, Azarjáš, Nebúkadnesar, Zerubábel a andělé. Výraz „služebník Boží“, používaný k oslovení osoby a objevující se ve středověké rabínské literatuře, se začal používat v důsledku arabského vlivu. Vzhledem k tomu, že se vyskytuje ve spise *Cava'at Naftali*, je to jen další důkaz, že je tento spis novějšího data.

³ *Bava batra* 15a-15b, kde jsou uvedeny následující názory na období, kdy Jób působil: 1) byl současníkem Mojžíšovým a žil v Palestině, když do země pronikli zvědové; 2) narodil se v době, kdy Izraelci sestoupili do Egypta, a zemřel v době exodu; 3) žil v období soudců; 4) byl současníkem Šalomounovým; 5) Nebúkadnesarovým; 6) Achašveróšovým; 7) byl mezi těmi, kteří se vrátili

z babylónského zajetí do Palestiny a založil školu v Tiberiadě. Ve výše zmíněné pasáži *Bava batra* se dále uvádí, že podle názoru většiny učenců byl Jób Žid, neboť měl dar proroctví, jímž obdařeni byli po Mojžíšově smrti výhradně Izraelci (viz také zde III, 6: 1). V citované talmudické pasáži je uvedeno i racionalistické vysvětlení, podle něhož Jób není historickou, ale fiktivní postavou; viz však responsum rabi Haj gaona, citované v Šu'ajb, *Devarim* 100b, kde se praví: אִיּוֹב לֹא הָיָה וְלֹא נִבְרָא אֱלֹהִים לְמַשָּׁל „účelem života Jóbova bylo posloužit jako vzor“; dále viz i Masnut: *Ma'ajan ganim* 3. Pro další odkazy na Jóba ve starší rabínské literatuře viz *Seder 'olam* 3; *Mechilta* RS 27; *Tlmd jerušalmi*, *Sota* 5, 20c; *BR* 57, 4 a paralelní pasáže citované Theodorem. Ohledně představy z citované pasáže *BR*, podle níž byl Jób současníkem Abrahamovým, viz Chajim Vital: *Likutej ha-šas* (začátek komentáře k Jób) a *Šalšelet ha-kabala* 13a, kde se praví, že Ús, Abrahamův synovec, zemřel bez potomků, načež se Búz oženil s ženou Úsovou a z tohoto spojení vzešel Jób; viz také *Jelamdenu* in *Jalkut* I, 766. Co se týká ztotožnění Jóba s Jóbabem, viz také zde pozn. 13–14, ale i 325 k I, 6: 25. Ohledně Díny viz pozn. 35. Ohledně Jóba viz také II, 4: 3–4, 16, 19, 21, 26, 28, ale také III, 1: 3 a III, 4: 15 a pozn. 51 a 52. V novější době vzniklo podezření, že památník arabského generála Ajjúba v Konstantinopoli je vlastně věnován Jóbovi; viz Strashun, Matityahu in: *Ha-Maggid* IX, 13 a Freimann, Aron (ed.): *Injane Šabtaj Cvi* 17. Navzdory různorodým a protichůdným názorům na Jóbův národnost a dobu, v níž žil, lze s jistotou prohlásit, že je ve staré legendě považován za současníka patriarchů a že jim byl přátelsky nakloněn (viz také zde I, 6: 4). V pozdějších agadických vyprávěních se však zdůrazňuje, že člověk tak laskavý a zbožný, jakým byl Jób, nemohl být nežidovského původu, a že byl tudíž Žid; viz také *Bava batra* 15a-15b a zde následující poznámku. Órigenés (*Contra Celsum* 6, 43) zakládá své předpoklady na dodatku *Septuaginty* k Jób a domnívá se, že Jób žil dlouho před Mojžíšem (viz také zde I, 6: 4), zatímco Metoděj z Olympu (citován ve Fótios, *Bibliotheca* VII) a Efrém Syrský (na začátku komentáře k Jób) tvrdí, že autorem knihy Jób byl Mojžíš, což je představa, se kterou se setkáváme i v citovaných pasážích *Tlmd bavli* a *Tlmd jerušalmi*; viz také zde pozn. 14 (závěr). Je třeba poznamenat, že také *Trgm* k Jób (viz také 3, 18; 4, 7; 5, 17; 14, 18; 15, 10, 20, 29), podobně jako stará agada, nachází v této knize nesmírné množství vodítek, jež se týkají života patriarchů; viz také Schwartz, Israel: *Tikvat Enosh*; Wiernikowski, Isaak: *Das Buch Hiob nach der Auffassung der rabbinischen Literatur in der ersten fünf nachchristlichen Jahrhunderten*, *Aggada* (Frankfurt, 1893).

„Proč reptal jsi, když stihlo tě souzení?“ vyčítal mu Hospodin netrpělivost. „To sis myslel, že jsi hodnotnější než Adam, jehož stvořil jsem vlast-

níma rukama a jehož jsem i s potomky jeho odsoudil k smrti za jediné přestoupení? A Adam nereptal. Ty zajisté nejsi důležitější než Abraham, jehož podrobil jsem mnoha zkouškám, a když zeptal se mne: ‚Podle čeho poznám, že zdědím tuto zemi?‘ odpověděl jsem: ‚S jistotou vědět budeš jen to, že símě tvé stane se cizincem v zemi, jež nebude jeho, a sloužit bude cizincům, kteří soužit ho budou po dobu čtyř set let.‘ A nezareptal. Doufám, že se nepovyšuješ nad Mojžíše? Jemu nedovolil jsem vstoupit do země zaslíbené jen za to, že řekl: ‚Poslyšte, odbojníci! To vám ze skaliska tohoto máme vyvést vodu?‘ Přesto nezareptal. Jsi snad cennější než Áron, jemuž prokázal jsem větší čest než kterékoli jiné stvořené bytosti, neboť než vstoupil do nejsvětější svatyně, poslal jsem z ní anděly pryč? A přesto, když zahynuli dva synové jeho, nezareptal.“⁴

⁴ PR 47, 190b-191a. Text není zcela přesný; v 191a, 1, 20 má být: אדם; 21 má být אברהם מן אברהם; 1, 24 má být מראות ולא קרא חגר. Ohledně Boha jako Boha otců viz zde text I, 6: 23; viz také II, 4: 19 a 24. Ohledně slov nedbale pronesených Abrahamem viz zde pozn. 110 k I, 6: 7. Co se týká toho, že Adam byl stvořen Bohem vlastnoručně, viz I, 2: 1. Ohledně představy, podle níž andělé do svatyně nejsvětější nevstupují, viz text III, 3: 15–16. Mezi patriarchy a Jóbem existoval rozdíl i v tom, že Jób sloužil Bohu jen ze strachu (v *Sota* 5, 5 je toto pojetí uvedeno jako názor rabana Jochanana ben Zakaje, ačkoli posledně zmíněná autorita naopak říká, že Jób Boha miloval; dále viz *Sota* 31a; *Tlmd jerušalmi* 5. 20c; *ARN* 45, 124; *Zohar* II, 33b), zatímco Abraham Bohu sloužil z lásky. Co se týká nižšího postavení Jóba vůči patriarchům, viz *DR* 2, 4; *Tehilim* 26. 16; *Agadat Be-rešit* 9, 26; viz také traktát *Semachot* 8, kde se zdůrazňuje Jóbův nedostatek trpělivosti a jeho troufalost dohadovat se s Bohem; viz též poznámku následující.

Rozdíl mezi Jóbem a patriarchy patrný je ze slov Jóbových a ze slov, jež pronesl Abraham. Když Abraham oslovoval Boha, řekl: „Přece neudělal bys něco takového a neusmrtil spolu se svévolníkem spravedlivého; pak by na tom byl spravedlivý stejně jako svévolník.“

Jób naopak Boha osočil: „Jedno jest to, a proto říkám: On skoncuje s bezúhonným jako se svévolníkem.“

Oběma odplaceno bylo po zásluze: odměněn byl Abraham, Jób potrestán.⁵

⁵ BR 49, 9; *Tnchm B. I*, 99; *Tnchm, Va-jera* 5. Jób byl lepší než generace Babylónské věže, ne však tak dobrý jako Abraham. Posledně zmíněný patriarcha neochvějně obstál ve zkoušce deseti pokušení, leč Jób ani v jediné; viz

Rašiho midrašická citace (nejspíš pozdější dodatek) a Masnut v komentáři k *Jób* 1, 3.

Přesvědčený, že utrpení jeho je nezasloužené, měl Jób tu drzost říci Bohu: „Hospodine, Pane světa, dobytčata stvořil jsi s rozpolcenými kopyty a osly s kopyty nerozdělenými, ráj i peklo jsi stvořil, spravedlivého i svévolníka. Všechno můžeš, žádný záměr Tobě není v očích Tvých neproveditelný.“

Přátelé Jóbovi odpověděli: „Je pravda, že Bůh stvořil náklonnost ke zlému, ale poskytl také proti ní člověku lék, Tóru. Svévolníci se proto nemohou vyvinut a přehazovat vinu svou na Boha.“

Příčina, proč nevyvaroval se Jób výstředních výroků svých, spočívala v tom, že popíral vzkříšení mrtvých. Jen z hlediska pozemské štěstěny posuzoval blahobyt svévolníků a soužení zbožných. Z mylného předpokladu vyvozoval, že trest, který jej stihl, nebyl vůbec určen jemu. Podle Jóba se Bůh zmýlil. Seslal na něho utrpení, jež určené bylo některému hříšníkovu.

„Mnoho vlasů stvořil jsem na hlavě člověka,“ vysvětloval Bůh, „a každý vlas má svůj vlastní kořínek, neboť kdyby dva vlasy čerpaly výživu z jediného kořínku, člověk pozbyl by zraku očí svých. Nikdy se nestalo, aby se kořínek ocitl na nesprávném místě. Domníváš se, že prohodil jsem Jóba s někým cizím? Mnoho kapek deště nechal jsem spadnout z nebes, ale pro každou kapku existuje v mracích jedinečná forma, neboť kdyby z jedné šablony spadnout měly kapky dvě, půda stala by se tak bahnitou, že by z ní nic nevyrostlo. Nikdy nestalo se, že by se jedna forma zaměnila za jinou. Tvrdíš, že spletl jsem si někoho s Jóbem? Mnoho blesků nechal jsem sjet z nebe, leč každý z nich dodržuje svou vlastní trasu, neboť kdyby dva blesky sjely stejnou cestou, zničily by celý svět. Nikdy se nestalo, že by byly dvě trasy zaměněny. Myslíš, že zaměnil jsem Jóba za někoho jiného? Gazela rodí potomka svého na nejvyšším výběžku skaliska, a kdybych nevyslal orla svého, aby donesl mládě matce, roztrášílo by se v hlubině. Kdyby se orel neobjevil v pravý čas, ale o minutu dříve či později, gazelí mládě propadlo by smrti. Nikdy se nestalo, že zmeškána by byla náležitá minuta. Míníš tedy, že spletl jsem si Jóba s jiným? Laň stažené má lůno, a nebýt toho, že jí ve vhodné vteřině posílám draka, jenž nahryzne lůno její a tím ho uvolní, nikdy by neporodila. Kdyby nedostavil se drak v pravý čas, ale o vteřinu dříve či později, laň i kolouch nepřežili by. Nikdy se nestalo, že bych o vteřinu meškal. Stále soudíš, že někoho jiného zaměnil jsem za Jóba?“

Navzdory neodpuštělným výrokům Jóbovým však podrážděn byl Bůh tvrdým odsudkem, kterým Jóba nešetřili přátelé jeho. „Člověk by neměl

být hnán k zodpovědnosti za to, co učinil v mučivých úzkostech.“ A Jóbova trýzeň vskuku byla neúnosná.⁶

⁶ *Bava batra* 16a-16b. Zde je zaznamenána i obhajoba Jóbovy nevíry. – Ohledně vlasového kořínku viz také *Tnchm B.* III, 35; *VR* 15, 3; *Chaserot*, n. 30; 2 *Sefer alfa beta de-ben Sira* 24 (zde najdeme i postřehy ohledně dešťových kapek; viz také 2. *Henoch* 40, 8). V *BR* 4, 4 se praví: „Někdy se Bůh zjevuje člověku v jeho vlasech, jak stalo se i v případě Jóbově“; viz také *ŠR* 3, 6; *PR* 47, 190a; *Nida* 52a; *Matouš* 10, 30, kde se píše: „U vás pak spočteny jsou i všechny vlasy na hlavě.“ Ohledně gazely viz *Šemuel* 9, 73.

2. Jóbovo bohatství a dobročinnost

Jednou se Jób tázali, co považoval za nejtěžší ránu, kterou byl zasažen. „Rádost nepřátel mých z neštěstí mého,“ odvětil Jób.⁷ A když po Satanových nařčeních chtěl Bůh vědět, co by Jób upřednostnil, zda chudobu nebo tělesné utrpení, vybral si Jób bolest, řka: „Hospodine, Pane celého světa, ztrestej tělo mé soužením všeho druhu, jen uchraň mě před bídou a nouzí.“⁸

⁷ *Ben ha-melech ve-ha-nazir* (Kníže a poustevník) 12.

⁸ *ŠR* 31, 12; z toho však je patrná Jóbova značná slabost, neboť i když sám žádal, aby stížen byl tělesným utrpením, reptal proti Bohu, když se tak opravdu stalo.

Chudoba zdála se mu být větší pohromou, neboť před těmito těžkými zkouškami zastával zásluhou nezměrného bohatství svého vysoce významné postavení. Bůh mu milostivě umožnil zakusit, jak to bude vypadat v mesiášském období. Krátce poté, co zoral pole, mohl sklízet; jakmile zasel semena do brázd, vyklíčila, vyrostla a uzrála v úrodu. Stejně úspěšně se mu vedlo s dobyt看em. Ovce jeho zabíjely vlky, leč divá zvěř jim nikdy neublížila.⁹ Ovcí měl celkem jedno sto a třicet tisíc kusů a tato stáda hlídána byla osmi sty psy – o dvou stovkách psů, kteří střežili dům jeho ani nemluvě. Kromě toho sestávala stáda jeho z tří set a čtyřiceti tisíc oslů a tří tisíc pěti set spřežení skotu. Veškerý majetek tento nebyl využíván k nevázanému požitkářství, ale pro dobro chudých a potřebných, jež Jób oblékal a krmil a zajišťoval jim všechny ostatní nezbytné věci. Aby to vše zvládl, najímal si také lodě a převážel zásoby do všech měst a sídel, v nichž žili strádající. Jóbův dům vybaven byl na všech čtyřech stranách vstupními dveřmi, jimiž vcházet mohli nuzáci a pocestní bez ohledu na to, odkud

přicházeli. V domě jeho trvale připraveno bylo třicet stolů, jež prohýbaly se pod vybranými lahůdkami, a dvanáct stolů navíc, vyhrazených jen vdovám, aby každý, kdo vejde, našel, po čem srdce jeho prahlo. Jóbův přístup k chudým byl natolik ušlechtilý, že zaměstnával služebníky, kteří o ně nepřetržitě pečovali. Hosté jeho, uchvácení jeho dobročinností, často sami se nabízeli, že budou zdarma v domě jeho obsluhovat chudé, leč Jób vždycky trval na tom, že jim za služby jejich zaplatí. Když požádán byl o půjčku a dlužník, který potřeboval peníze na obchodní účely, se zavázal, že část zisku věnuje chudým, Jób nepožadoval s výjimkou podpisu žádné záruky. A pokud se tím či oním nedopatřením stalo, že dlužník nebyl schopen splnit závazek svůj, štědrý věřitel mu úpis vrátil nebo tento doklad před očima jeho roztrhal na kousky.

⁹ *Bava batra* 15b-16a. *PK* 7, 65b-66a; *PR* 17, 88b; *VR* 17, 4; *Rút raba* 1, 5; *Kohelet* 9, 11; viz též midrašické citáty v *Jalkut ha-Machiri* k *Ámos* 9, 13 a v komentáři rabiho Izáka ha-Kohena k *Jób* 1, 14; viz však *Leket midrašim* 4b. V době sklizně mraky obvykle visely nad Jóbovými poli, aby obilí jeho netrpělo ani vlhkostí, ani extrémním horkem; viz *Tnchm B. I*, 133. Jakmile Jób věnoval někomu byt i jen drobnou minci, obdržel za to pozhánání, viz výše citovanou pasáž z *Bava batra*; *Pesachim* 112a; *BR* 39, 11.

Jóbovi navíc nestačilo, že materiálně uspokojoval potřeby těch, kteří jej prosili o pomoc. Snažil se jim také zprostředkovat poznání Boha. Po jídle mívával ve zvyku hrát na hudební nástroje, a pak vybídl posluchače, aby zpívali s ním chvalozpěvy na Boha. Při takových příležitostech se nerozpakoval hrát na loutnu, zatímco ostatní muzikanti odpočívali.¹⁰

¹⁰ *Závěť Jóbova* 3. Je třeba zmínit následující paralely z rabínské literatury: *Tnchm B. I*, 161–162 (poznámky ohledně Jákobových stád a psů); popisy Jóbovy pohostinnosti a štědrosti v podstatě kopírují legendu o Abrahamovi; viz také zde text I, 5: 25. V *ARN* 7, 33–34 (2. verze 14, 33) se zdůrazňuje, že Abraham byl mnohem lepší než Jób, který se přátelil jen s potřebnými, kteří jej přišli poprosit o pomoc, zatímco Abraham vyvíjel velké úsilí a aktivně vyhledával ty, kteří pomoc potřebovali; Abraham navíc obšťastňoval lahůdkami a luxusním zbožím i ty chudé, kteří na takové věci vůbec nebyli zvyklí; dále viz *ARN* 163–164. V *Tnchm B. V*, 25 se vypichuje skutečnost, že Jób přísně dodržoval zemědělské zákony, a proto byl tak udiven, když upadl do bída.

Zvláštní zájem projevoval Jób o osudy vdov a sirotků. Často vyhověl, když žádán byl o návštěvu u nemocných, bohatých i chudých, a když to

bylo nezbytné, přivedl si s sebou lékaře. Pakliže se ukázalo, že nemocný nemá žádnou naději na vyléčení, poskytoval postižené rodině rady a útěchu. Začala-li žena nevyлéčitelně nemocného bědovat a plakat, povzbuzoval ji například slovy: „Vždycky důvěřuj milosti a milosrdenství Božímu. Dodnes tě Bůh neopustil a ode dneška tě nenechá na holičkách. Manžel tvůj se uzdraví a opět žít bude rodinu svou jako dosud. Pokud však – chraň Bůh – manžel tvůj zemře, Nebesa jsou mi svědkem, že zajistím obživu tobě i dětem tvým.“

Jakmile to dořekl, poslal pro notáře a přiměl jej sepsat dokument, který pak Jób před svědky podepsal. Zavazoval se v něm, že v případě ztráty hlavy rodiny bude pečovat o pozůstalé. Obvykle se Jób od nemocného muže dočkal požehnání a vděčnosti od zoufalé ženy.¹¹

¹¹ Midraš citovaný v Masnutově komentáři k *Jób* 29, 13, začleněného pak do *Leket midrašim* 6b-7a.

Bylo-li to nutné, dokázal být Jób i přísný, zvláště když šlo o to, aby chudý dostal, na co měl právo. Když se například vědělo, že jednou ze zúčastněných stran soudního sporu je známý násilník, obklopil se Jób svou vojenskou družinou a nahnal hrubiánovi strach. Násilník se pak rád podrobil jeho rozhodnutí.¹²

¹² *PR* 33, 149b-150a; dále viz midrašickou citaci v *Leket midrašim* 7b-8a. Jóbova modlitba byla vždy čistá a ryzí, neboť na jeho panství nebylo nic, co by bylo získáno nekalými metodami; viz *ŠR* 22 (v závěru).

I snažil se Jób vštěpovat štedrost dětem svým tím, že je nabádal, aby si zvykly čekat na chudé. Po ranní hostině štedře obětoval Bohu, a spolu s dary na oltáři se obětiny jeho rozdělily mezi potřebné.

„Berte a pomozte si,“ vybízel je Jób, „a modlete se za děti moje. Může být, že zhřešily a zlořečily v srdci proti Bohu a v nabubřelosti srdcí svých říkaly si: ‚Jsmo dětmi tohoto zámožného muže. Všechny tyhle věci nám patří; je to náš majetek. Proč měly bychom sloužit chudým?‘“

3. Satan a Jób

Jóbův šťastný život, v němž Bůh nacházel zalíbení po mnoho let, provokoval Satana, jehož nevraživost vůči Jóbovi trvala již delší dobu. Poblíž domu Jóbova stávala modla, kterou lidé uctívali, když tu náhle zaplavily srdce Jóbovo pochybnosti.